

Тютюгін Володимир Ілліч,
*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права № 1,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Демидова Людмила Миколаївна,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права № 1,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

НАУКОВИЙ ВНЕСОК АКАДЕМІКА В. Я. ТАЦІЯ У ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН

Науковий внесок доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії наук України і почесного президента Національної академії правових наук України Василя Яковича Тація у розвиток національної й світової правової науки є вагомим і визнаним на державному рівні та в науковому середовищі. Зокрема, як засновник і лідер сучасної міжнародної та українсько-європейської шкіл кримінального права, стратег і фундатор Національної академії правових наук України, Асоціації кримінального права України, харківської школи кримінального права Василь Якович займається дослідженням багатьох актуальних проблем теорії і філософії права та кримінального права. І в коло наукових інтересів відомого дослідника завжди входили і входять питання кримінально-правової охорони життя людини¹.

---

¹ Ще в 70-ті роки минулого століття В. Я. Тацій приділяв значну увагу аналізу цих проблем. Див., напр.: Тацій В. Я. Понятіе особой жестокости как квалифицирующего признака убийства. *Вопросы государства и права*. 1977. Вып. 2. С. 297–306.

Василь Якович Тацій приділяє значну увагу розвитку науки кримінального права та вдосконаленню кримінального законодавства. З часів проголошення незалежності України за розпорядженням Кабінету Міністрів України з 1992 р. він очолював Робочу групу КМУ з розробки проєктів нових кодексів кримінально-правового забезпечення боротьби зі злочинністю (Кримінального, Кримінально-процесуального і Кримінально-виконавчого). Під керівництвом і за безпосередньої участі Василя Яковича був розроблений і прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. новий Кримінальний кодекс (далі – КК), який містив нові підходи щодо відповідальності за злочини проти особи. Зокрема, гл. III КК 1960 р., присвячена саме цій проблемі, була поділена в КК 2001 р. на три самостійні розділи, у ст. 115 розділу II «Злочини проти життя та здоров'я особи») якої передбачалась кримінальна відповідальність за умисне вбивство. У свою чергу ч. 2 цієї статті була присвячена ознакам умисного вбивства за обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність за цей злочин.

Як зазначає у своїх наукових працях В. Я. Тацій, «із прийняттям КК України 2001 р. законодавець увів низку нових кваліфікуючих ознак умисного вбивства: вбивство малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК); вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) із доповненням у 2008 р. цього пункту положенням про посягання на викрадену людину; вбивство близького родича особи у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК). У 2009 р. ч. 2 ст. 115 КК була доповнена новою кваліфікуючою ознакою – умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Таких змін вимагали реалії суспільного життя.

У редакції ч. 2 ст. 115 КК втілені базові концептуальні положення Кримінального кодексу, зокрема, остаточна відмова від смертної кари як виняткової міри покарання, встановлення довічного позбавлення волі лише за злочини, пов'язані з умисним вбивством людини за обтяжуючих обставин¹.

З прийняттям нового КК України постало питання наукового супроводження слідчо-судової практики з питань застосування норм про злочини проти життя та здоров'я особи. За ініціативою Василя Яковича Тація й Володимира Володимировича Сташиса та за участю викладачів кафедри

¹ Див.: Тацій А. Я., Сташис В. В. Кримінальний кодекс України як поступ до гуманізму та демократії. *Вісник прокуратури*. 2001. № 3. С. 6; Тацій А. Я., Сташис В. В., Баулін Ю. В. Новий Кримінальний кодекс України в контексті сучасної кримінально-правової думки. *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. Т. 10: Юридична наука незалежної України. Київ, 2005. С. 591–626; Тацій А. Я., Сташис В. В. Концептуальні положення і система чинного Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 278–290.

кримінального права нашого закладу вищої освіти (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) було організовано плідну роботу над проектом постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» (далі – Постанова), який пройшов широке обговорення в наукових колах із залученням до дискусії працівників правоохоронних органів і суддів. Постанова з даного питання була прийнята Пленумом Верховного Суду України 7 лютого 2003 р., в якій багато положень були викладені у редакції, запропонованій колективом нашої кафедри.

Крім того, будучи впродовж багатьох років членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України, професор В. Я. Тацій неодноразово спрямовував йому свої наукові висновки з питань, що виникали в судовій практиці стосовно кваліфікації умисних убивств, відмежування цих злочинів від спричинення тяжких тілесних ушкоджень, які потягли за собою смерть потерпілого. Обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за умисне вбивство, й особливості кваліфікації вчиненого за їх наявності, як уже зазначалось, розглядаються у низці наукових публікацій професора В. Я. Тація. Зокрема, цим питанням присвячено авторський підрозділ В. Я. Тація «Кваліфікація умисного вбивства за обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність», який увійшов до колективної монографії «Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування» (опублікована у 2017 р.)¹. Кожну таку обставину академік В. Я. Тацій всебічно й досить глибоко аналізує з урахуванням позицій учених, висловлених у монографічній та іншій літературі, а також спираючись на матеріали судової практики. Так, при аналізі такої кваліфікуючої ознаки умисного вбивства, як його вчинення стосовно *двох або більше осіб* (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України) учений підкреслює, що віднесення вбивства двох або більше осіб до обставин, що обтяжують цей злочин, пояснюється тяжкістю наслідків, які настають у зв'язку з цим, небезпечністю особи винного, що позбавляє життя декількох осіб. Ця кваліфікуюча ознака була притаманна і КК УРСР 1960 р., саме тому судовою практикою відпрацьовані певні критерії її оцінки.

Вбивство двох або більше осіб являє собою єдиний злочин. Спричинення смерті всім потерпілим може відбуватись у цьому випадку як одночасно, так і з розривом у часі. Однак, як правильно зазначає професор В. Я. Тацій, наявність розриву у часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації не має. Важливо,

¹ Див.: Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.

на думку вченого, і це має бути доведено, що діяння винного охоплювались єдиним умислом на вбивство двох або більше осіб. У таких випадках немає потреби додатково кваліфікувати його дії ще й за ч. 1 ст. 115 КК, оскільки вони повністю охоплюються п. 1 ч. 2 ст. 115 КК.

Василь Якович завжди приділяє увагу саме тим питанням, які є найважливішими для правильної кваліфікації злочинів. Стосовно такої обтяжуючої обставини умисного вбивства, як вчинення цього злочину стосовно двох чи більше осіб, він пояснює: «Доведення наявності єдності умислу викликає труднощі на практиці. У доктрині кримінального права проблема єдності умислу традиційно розглядається через призму мотивів поведінки винного та ключове значення надається розв'язанню питання, чи повинні всі потерпілі позбавлятися життя за однаковими мотивами або мотиви заподіяння смерті різним особам можуть не збігатися. Як зазначав С. В. Бородін, про єдність умислу може свідчити й один і той самий мотив вчинення злочину. У свою чергу Л. А. Андреева зазначала, що для кваліфікації умисного вбивства двох і більше осіб необхідно, щоб усі жертви були позбавлені життя за одним і тим же мотивом. На противагу такого підходу Т. В. Кондрашова наголошує, що мотиви можуть бути різними навіть при різночасному позбавленні життя кількох потерпілих. Останнє відповідає як науковій позиції В. Я. Тація, так і положенням вищезазначеної Постанови, в якій вказується, що не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих (п. 5).

При кваліфікації вбивства двох або більше осіб, вчиненого у різний час, але об'єднаного єдиним злочинним наміром, має бути встановлений лише прямий умисел, а при одночасному вбивстві може мати місце не лише прямий умисел, але й непрямий.

В. Я. Тацій звертає увагу і на те, що до одночасного вбивства двох або більше осіб необхідно відносити й такі випадки вбивства, за яких потерпілі позбавляються життя без розриву в часі. Це може бути, наприклад, вбивство двох осіб одним пострілом або спричинення смерті одному за одним. У судовій практиці постає питання, як необхідно кваліфікувати одночасне вчинення вбивства однієї особи і замах на вбивство іншої. При його вирішенні вчені висловлюють різні думки. Так, прибічники однієї точки зору зазначають, що при встановленні умислу винного на позбавлення життя двох або більше осіб вбивство однієї та замах на життя іншої необхідно кваліфікувати як закінчений злочин за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК, а О. М. Попов зазначає, що в такому випадку дії винного необхідно кваліфікувати як замах на вбивство двох або більше осіб. Третя позиція зводиться до того, що дії винного необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 15

та п. 1 ч. 2 ст. 115 КК і ч. 1 ст. 115 КК, яка і є більш вірною і науково обґрунтованою.

На практиці постає питання щодо відмежування вбивства двох і більше осіб від вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб. Питання щодо кваліфікації вбивства за сукупністю цих ознак має вирішуватися, на думку С. В. Бородіна, таким чином: у тих випадках, коли особа, вчиняючи злочин, ставить перед собою конкретну мету – вбивство двох або більше осіб, і здійснює це способом, що є небезпечним для життя багатьох осіб, кваліфікація здійснюється з урахуванням цих двох обставин. У такому випадку спосіб вбивства двох або більше осіб одночасно свідчить і про його небезпеку для життя багатьох людей. Діяння буде кваліфікуватися так само і в тому випадку, коли винний вчинив вбивство двох чи більше осіб, незалежно від характеру умислу, способом, що є небезпечним для життя багатьох осіб. Ця позиція є прийнятною при кваліфікації умисного вбивства за таких обставин. Причому, для кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний при вбивстві кожного з потерпілих, за винятком корисливого та хуліганського мотивів (за наявності таких мотивів вчинене кваліфікується ще і за п. 6 або п. 7 ч. 2 ст. 115 КК відповідно)¹.

Наведені підходи Василя Яковича до кваліфікації умисного вбивства двох або більше осіб сприяють точному розумінню сутності цього злочину, встановленню його обов'язкових об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також відмежуванню цього злочину від інших зі схожими ознаками.

Характерною рисою наукових праць професора В. Я. Тація є зрозумілість його поглядів для правозастосувачів або інших осіб, що цікавляться питаннями кримінального права. Це притаманне і розгляду такої обставини, як *умисне вбивство малолітньої дитини* (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК). Вбивство малолітнього, пише вчений, є кваліфікуючою обставиною, що «вперше включена до КК України 2001 р. Таке доповнення чинного Кодексу є цілком аргументованим, адже малолітня дитина фактично знаходиться у беспорядному стані, не може себе захистити та чинити відповідний, належний опір особі, що посягає на її життя. До того ж таке вбивство найчастіше вчиняється не лише шляхом дії (удушення, нанесення ран, побоїв тощо), а й за відсутності таких дій – шляхом бездіяльності, наприклад, невиконання обов'язків, що має виконувати винна особа, яка зобов'язана піклуватися та доглядати за потерпілим (залишення без їжі, допомоги, нагляду за хворою дитиною тощо). Відносно цієї кваліфікуючої ознаки у Постанові зазначено, що під вбивством малоліт-

¹ Див.: Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування. С. 132–134.

ньої дитини розуміють умисне позбавлення життя особи, що не досягла 14 років. Відповідальність за таке вбивство має наставати, коли вбивця або достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати (наприклад, у випадках спільного проживання з потерпілим в одному будинку, працівник навчального закладу, де навчався потерпілий, та ін.)»¹.

При аналізі проблем кваліфікації *умисного вбивства жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності* (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК), Василь Якович наголошує на підвищеній суспільній небезпечності цього злочину, яка полягає в тому, що, спричиняючи смерть вагітній жінці, винний знищує й плід як зародок майбутнього життя. Автор підкреслює, що як на обов'язкову ознаку цього злочину закон вказує на завідоме знання винного про стан вагітності потерпілої в момент позбавлення її життя. І науковець слушно зазначає, що більшість дослідників виходять з того, що поняття «завідомість» означає достовірне знання винного про існування вагітності потерпілої.

І навпаки, при фактичній помилці, коли винний вважає, що потерпіла не є вагітною, а після проведення експертизи виявляється, що вона перебувала у стані вагітності, застосування п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, на слушну думку науковця, виключається. Діяння має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 115 КК як просте вбивство, за відсутності інших кваліфікуючих ознак вбивства, що перераховані у ч. 2 ст. 115 КК України.

Умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) теж розглядається академіком В. Я. Тацієм з позиції потреб слідчої та судової практики й необхідності забезпечення законності та справедливості при притягненні винних до кримінальної відповідальності. Він зазначає, що складність кваліфікації за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК полягає в тому, що чинний Кодекс не містить визначення понять ані «викрадення людина», ані «захоплення заручника», ані «викрадена людина» чи «заручник». Демонструючи широку палітру визначення цих понять у різних джерелах правової інформації, він зазначає, що у будь-якому разі:

– йдеться про незаконне «заволодіння» особою та її незаконне переміщення;

– для відповідальності не має значення, чи здійснено вбивство в момент захоплення заручника або під час його утримання. Така відповідальність повинна наставати і за вбивство під час спроби потерпілого втекти або під час його транспортування. Якщо ж мало місце саме захоплення та утримання заручника, то такі дії охоплюються іншим складом злочину і кваліфікуються за ст. 147 або ст. 349 КК України;

---

¹ Там само. С. 134–135.

– викраденою вважається людина, яку шляхом насильства захопили, перемістили та утримують в іншому місці або здійснили таке захоплення шляхом обману. Для відповідальності не має значення, коли саме вчинене вбивство – в момент викрадення, під час транспортування жертви або у місці, де вона утримувалася. Суб'єктом цього злочину може бути як сам викрадач, так й інша людина, яка усвідомлювала, що позбавляє життя викрадену людину. Судова практика виходить із того, що людина, яка викрала потерпілого, утримувала його та умисно вбила, повинна нести відповідальність за ч. 3 ст. 146 КК за ознакою спричинення тяжких наслідків та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), впевнений Василь Якович, як і будь-яке вбивство, безумовно, свідчить про жорстокість як злочину, так і самого злочинця. Але в цьому разі, підкреслює науковець, йдеться про надзвичайну, нелюдську, особливу жорстокість. Певним орієнтиром для розуміння змісту цього поняття може бути роз'яснення, яке міститься у п. 8 Постанови, де наводиться значний перелік обставин, що свідчать про особливу жорстокість вбивства. Утім і цей перелік не можна вважати вичерпним, тому органи досудового розслідування, як і суд під час кримінального впровадження, на думку Василя Яковича, мають досліджувати й інші обставини, що можуть свідчити про таку жорстокість.

Дійсно, «...у роз'ясненнях Пленуму наводяться досить показові, яскраві зразки, які можуть слугувати підґрунтям для подальшого усвідомлення самого поняття «особлива жорстокість». По-перше, з аналізу тексту випливає висновок, що особливо жорстоким можна визнавати не лише спосіб вбивства, й інші дії, які безпосередньо передували вбивству або були здійснені після смерті потерпілого, але безпосередньо пов'язані з цим злочином. Тому до обставин, що передували такому вбивству, можна віднести: заподіяння перед вбивством тортур, мордування; цинічні та інші дії, що глибоко принижують людську гідність; дії, що завдають особливих моральних страждань; нанесення великої кількості поранень із метою знущання над людиною, хоча самі по собі вони можуть і не бути небезпечними для його життя, та ін.». Такі висловлювання академіка В. Я. Тація разом з наведеними ним прикладами судової практики значно доповнюють положення Постанови і слугують при кваліфікації вчиненого особою діяння науково обґрунтованим орієнтиром для доведення наявності або переконанні у відсутності такого способу вчинення умисного вбивства, як «особлива жорстокість»¹.

¹ Див.: Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування. С. 139–141.

Крім того, дослідник акцентує увагу на тому, що під час досудового розслідування та судового провадження справи за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК необхідно довести, що злочинцем охоплювалось розуміння того, що він здійснює вбивство з особливою жорстокістю. У вирокі суду мають бути відбиті підстави та мотиви, за якими суд дійшов такого висновку. Висновок про те, що вбивство дійсно вчинене з особливою жорстокістю, належить до компетенції органів досудового розслідування та суду, оскільки це поняття не є медичним. Судово-медичний експерт може лише надати висновок, чи дійсно зазнав потерпілий особливо сильних страждань під час вбивства¹.

Кваліфікація *умисного вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб* (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК) теж викликає труднощі на практиці. Розглядаючи існуючі проблеми кваліфікації, аналізуючи при цьому різні наукові позиції, вчений пояснює, що:

– Пленум Верховного Суду України у п. 9 Постанови зазначив, що таке умисне вбивство кваліфікується за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК тільки за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не лише цієї особи, а й інших людей. Важливою умовою віднесення вбивства до кола небезпечних для життя інших людей повинна бути об'єктивна реальність небезпеки. Інакше кажучи, небезпека для життя інших людей має бути реальною;

– необхідно враховувати не лише високі вражаючі здатності знаряддя вбивства (вибухова речовина, вогонь, автоматична вогнепальна зброя, автомобіль та ін.), але й конкретний спосіб його застосування;

– суб'єктивно винний повинен усвідомлювати, що застосовує засіб, який створює небезпеку для життя не лише тієї конкретної людини, яку він хоче вбити, а й для іншої особи, хоча б однієї. Наприклад, передача посилки, яка містить вибуховий пристрій, з метою вбити конкретну людину, яка знаходиться у багатолюдному натовпі. В іншому випадку, коли для зловмисника персона потерпілого принципового значення не має, він повинен усвідомлювати, що застосовує спосіб вбивства, який створює небезпеку для життя як мінімум двох людей, наприклад, вибух у людному місці, підпал житлового будинку, серія пострілів у натовп та ін.;

– якщо винний помилково вважає, що обраний ним спосіб вбивства є небезпечним не лише для потерпілого, а й для інших людей, у той час як за конкретних обставин він таким не був, його дії необхідно кваліфікувати як замах на вчинення злочину за ч. 2 або ч. 3 ст. 15 та п. 5 ч. 2 ст. 115 КК;

---

¹ Див.: Тацій В. Я. Понятие особой жестокости как квалифицирующего признака убивства. С. 297–306.

– у тих випадках, коли при вчиненні цього злочину загинуло дві або більше особи, злочин кваліфікується за п. 1 та п. 5 ч. 2 ст. 115 КК. Якщо ж при цьому заподіяно шкоду здоров'ю іншій (іншим) людині (людям), відповідальність настає за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями КК України, в яких передбачено відповідальність за умисне нанесення тілесних ушкоджень;

– у випадках, коли в процесі вчинення цього злочину спричиняється шкода й іншим інтересам, які охороняються КК, то такі дії кваліфікують за сукупністю злочинів (наприклад, коли вбивство здійснюється шляхом підриву будинку або транспортного засобу).

Цікавим є підхід академіка В. Я. Тація щодо кваліфікації *умисного вбивства з корисливих мотивів* (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК). Дослідник переконливо аргументує, що:

– корисливий мотив є обов'язковою ознакою такого вбивства;

– судова практика відносить до вбивств із корисливих мотивів випадки, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав у такий спосіб одержати відповідні матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіння майном, грошима, цінними паперами, одержання чи збереження певних майнових прав або досягнення іншої майнової вигоди). До корисливого вбивства також відносять вбивство за винагороду або задля кар'єрного зростання, тобто отримання більш високооплачуваної посади;

– якщо винний переслідував інші особисті вигоди немайнового характеру, то ця кваліфікуюча ознака не може бути інкримінованою. Наприклад, не можна погодитися з кваліфікацією за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК вбивства, що вчинено безкорисно, на прохання, з дружніх почуттів або у вдячність за що-небудь;

– від вбивства з корисливих мотивів необхідно відрізнити вбивство з помсти за посягання на майно винного або на інше спричинення йому будь-якої реальної або уявної майнової шкоди (наприклад, вбивство сусіда за самовільне використання мотоцикла винного);

– для відповідальності за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК не має значення, чи вдалося винному у дійсності досягти корисливої мети. У разі, якщо злочинець діяв з інших мотивів, а після вбивства заволодів майном потерпілого (зняв з руки годинник, забрав з кишені гроші та ін.), немає підстав кваліфікувати ці дії за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК. Верховний Суд України до вбивства з корисливих мотивів відносить вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини з корисливою метою (для платної трансплантації, незаконної торгівлі тощо). Також відповідальність за цією ознакою настає й у випадках вбивства під час розбійного нападу, незаконного заволодіння транспортним засобом та ін. Верховний Суд

України вважає, що такі дії необхідно кваліфікувати за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і за відповідною статтею, яка передбачає відповідальність за злочинне заволодіння майном¹.

Умисному вбивству з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК) теж приділяється увага в працях В. Я. Тація, в яких він нагадує про загальну визначеність хуліганства як грубого порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом (ч. 1 ст. 296 КК). Тому, підкреслює Василь Якович, Пленум Верховного Суду України у наведеній Постанові зазначив, що дії винного кваліфікуються так, коли він позбавляє іншу особу життя внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співіснування і нормами моралі, а так само без будь-якої причини чи з використанням малозначного приводу.

Учений виділяє специфіку хуліганських мотивів, вказуючи, що необхідно перш за все шукати її в причинній обумовленості. Хуліганські спонукання, на його думку, позбавлені будь-якої необхідності: вони цілком є результатом розгнужданого егоїзму, пов'язаного з неповагою до особи та людської гідності, байдужим ставленням до суспільних інтересів, неповагою до законів та правил людського співіснування і поведінки. Нерідко в основі такого ставлення до суспільних та особистих інтересів лежить безпідставна злоба, відчуття невдоволення потреб, що породжує безглуздий відчай і пов'язане з ним прагнення здійснити руйнування споруд чи майна, бажання проявити і показати себе. Дослідник погоджується з Б. С. Волковим, що хуліганські спонукання означають, що суб'єкту приносить задоволення саме злочинне діяння, порушення громадського порядку, що він отримує задоволення від самої антисуспільної поведінки.

Розгляд і аналіз судовій практиці дозволив Василю Яковичу дійти висновку: вбивством з хуліганських мотивів вважають вбивство, вчинене на ґрунті явної неповаги до суспільства та суспільних моральних норм, коли поведінка винного є відкритим викликом громадському порядку та обумовлена бажанням протиставити себе оточуючим, продемонструвати зневажливе ставлення до них. Досить типовим для вбивства з хуліганських мотивів є вчинення його, як правило, без приводу або з використанням незначного приводу для позбавлення життя людини (наприклад, вбивство перехожого за те, що він не дав прикурити, зробив справедливе зауваження та ін.).

У справах про вбивство з хуліганських спонукань мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. Тому мотив вбивства з хуліганських

---

¹ Див.: Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування. С. 142–143.

спонукань повинен бути встановлений як необхідна умова правильної кваліфікації та застосування у цьому випадку п. 7 ч. 2 ст. 115 КК. При цьому, наголошує професор В. Я. Тацій, слід мати на увазі, що вбивство під час вчинення хуліганських дій і вбивство з хуліганських мотивів – не одне й те саме. Не виключені випадки, коли під час хуліганства заподіяно смерть потерпілому з необережності або коли потерпілий сам був ініціатором сварки, бійки, проявляв агресивність, а так само тоді, коли смерть була спричинена з ревнощів, помсти чи інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих відносин, хоча при цьому і було порушено громадський порядок. За таких умов не можна говорити про вбивство особи з хуліганських мотивів. Останнє має місце лише тоді, коли умисне вбивство вчинене на ґрунті явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само умисне вбивство без будь-якої причини чи з використанням малозначного приводу.

Для правозастосувачів є важливими і інші висновки вченого, до яких належать, наприклад, такі:

– якщо ж, крім цього вбивства, злочинець вчинив й інші умисні дії, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, вчинене необхідно кваліфікувати за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК і за відповідною частиною ст. 296 КК;

– немає підстав кваліфікувати дії винного за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК у випадках, коли в процесі хуліганських дій він також вчинив вбивство через необережність. Такі дії повинні кваліфікуватися за відповідними частинами статей 296 і 119 КК .

Науково обґрунтованим є пояснення і рекомендації академіка В. Я. Тація стосовно кваліфікації умисного вбивства з обставинами, що передбачені у пунктах 8–14 ч. 2 ст. 115 КК¹, а також його загальні висновки. Учений наводить міркування, що, на нашу думку, мають важливе наукове і правозастосовне значення:

1. Перелік обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство, закріплений у пунктах 1–14 ч. 2 ст. 115 КК є вичерпним. Для відповідальності за ч. 2 ст. 115 КК достатньо наявності хоча б однієї обставини, що обтяжує відповідальність.

2. У тих випадках, коли в діях злочинця встановлено кілька обставин, що обтяжують відповідальність, їх необхідно включати як до обвинувального акта, що складається після закінчення досудового розслідування, так і до вироку, в якому суд вирішує обвинувачення по суті.

¹ Див, напр.: Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування. С. 145–151.

3. Сукупність кількох обставин, які обтяжують відповідальність, підвищує ступінь тяжкості вчиненого діяння, рівень суспільної небезпеки злочину та особи, яка його вчинила, і має враховуватися при призначенні покарання. Наявність цих обставин не є підставою для констатування наявності повторності чи сукупності.

Таким чином, Василь Якович Тацій зробив значний науковий внесок в удосконалення практики застосування норм кримінального законодавства, зокрема в частині кваліфікації умисних вбивств за обтяжуючих обставин. Його пояснення, рекомендації та висновки щодо кримінального провадження в КК України є науковим підґрунтям для досягнення належної кримінально-правової охорони життя особи у правовій державі.